

TOMASZ JEŻ

MECENAT MUZYCZNY HABSBUROW NA JEZUICKIM ŚLĄSKU*

THE MUSIC PATRONAGE OF THE HOUSE OF HABSBUROG IN THE JESUIT SILESIA

A b s t r a c t. In the process of dissemination in Europe of the new, early-seventeenth-century Italianate style in music, an important role was played by the House of Habsburg. Its historic and cultural significance was increased by close contacts of the members of this family, ruling in many lands on our continent, with the Society of Jesus, one of the most important religious circles in this period. Long-term relationships between the secular authorities and the spiritual elites of the post-Tridentine era created a kind of social symbiosis of the highest importance for a proper understanding of the early modern culture.

This phenomenon can easily be observed in areas of confessional and political confrontation, such as Silesia, which was the subject of both secular and religious reconquest. One of the weapons in this cultural war was the music performed by the students of the Jesuit boarding schools in this region and financed by the foundations established by the Habsburgs: by the successive emperors and their children, who played important political functions in the area. Both sides of this relationship regarded music as a language of social representation and a medium for the reconstructed identity of the local communities on various levels: parishes, cities, duchies, countries, the Empire and the university.

The repeated efforts at music patronage, stimulated by the House of Habsburg and undertaken in the Jesuit circles, were not limited to their residences and churches. The new soundscape of this culture quickly gained dominance in the city councils, schools, streets and squares. The music performed in this context was to be first of all very pragmatic and answer the current needs, which was not favoura-

Dr hab. TOMASZ JEŻ – Zakład Historii Muzyki Polskiej, Instytut Muzykologii, Uniwersytet Warszawski; adres do korespondencji: Krakowskie Przedmieście 32, 00-325 Warszawa; e-mail: tomasz.jez@uw.edu.pl

Prof. TOMASZ JEŻ – The Division of History of Polish Music, Institute of Musicology, University of Warsaw; address: Krakowskie Przedmieście 32, 00-325 Warszawa; e-mail address: tomasz.jez@uw.edu.pl

* Artykuł w wersji angielskojęzycznej, zatytułowany *The Music Patronage of the House of Habsburg in the Jesuit Silesia*, ukaże się w 13 numerze „De Musica Disserrenda”.

ble to its later preservation. Aware of the musical taste of Habsburg family members, one should not, however, underestimate its artistic value. The archival records that correspond to the preserved music sources from this environment seem to confirm the above claims.

Key words: Jesuits; Habsburgs; Silesia; music culture; Athanasius Kircher; politics.

Jeden z ostatnich rozdziałów swojego pomnikowego traktatu *Musurgia universalis* Athanasius Kircher zatytułował *Symphonismus mundi politici sive de musica politica*¹. Działający wiele lat w Rzymie polihistor przedstawił tam swoje poglądy polityczne, wiążąc je ze spekulatywną ideą wiedzy, która tłumaczy różne zjawiska natury zaczerpniętą z teorii muzyki zasadą konsonansu i dysonansu. Zasada ta jest czymś więcej niż tylko metaforą; w ujęciu jezuickiego teoretyka urasta ona do rangi prawdy uniwersalnej. Daje się też z powodzeniem stosować zarówno do rzeczywistości fizycznej, jak i metafizycznej; doskonale też opisuje relacje porządkujące ustroj polityczny. Naczelną kategorią jest tu pojęcie zgody (*concordia*), nieodzowne zarówno w konstruowaniu harmonii muzycznej, jak i społecznej:

Quemadmodum in uno corpore physico, membrorum concordia & colligatione, actiones suas harmonicas mens exerit & perficit, unoque spiritu, eadem membra colligat; haud secus unum imperium, dum potestate unius vel plurimum unitorum in Republica regit, imperat, cuique providet, leges dicit, firmat concordiam, humanaeque societati necessaria exequitur, communicat commercia, actiones & amicitias convenientibus praeceptis, quae vel natura vel necessitas suadet, inviolata conservat; pulcherrimam in hoc politico mundo, mundo utrique paulo ante descripto prorsus analogo, harmoniam deducit; & sicuti in fidibus & tibijs atque cantu ipso concentus est quidam tenendus ex distinctis sonis, quem immutatum ac discrepantem aures eruditae ferre non possunt, iisque concentus ex dissimillarum vocum moderatione concors tamen efficitur & congruens; ita ex summis, infimis, infimis, medijs, interiectis ordinibus ac sonis; moderata ratione civitas consensu dissimillorum consistit; quae harmonia a Musicis dicitur in cantu, ea est in Civitate seu Republica concordia, artissimum atque optimum omni in Republica incolumitatis vinculum, quos sine iustitia nullo pacto esse potest².

Konieczny w życiu społecznym ład (*ordo*) Kircher charakteryzuje za pomocą trzech proporcji, z których każda odpowiada innemu ustrojowi politycznemu. Najbardziej egalitarna proporcja arytmetyczna odpowiada systemowi demokratycznemu, najbardziej elitarna, geometryczna – władzy sprawowanej przez arystokrację. Pomędzy tymi skrajnościami sytuuje się proporcja harmoniczna, odpowiadająca monarchii, która w sposób najbardziej naturalny godzi różnorod-

¹ A. KIRCHER, *Musurgia universalis sive ars magna consoni et dissoni...*, Francesco Corbeletti, Roma 1650, 432-440: *Liber X. Registrum VII*; por. V. SCHERLIESS, *Musica politica*, w: *Festschrift Georg von Dadelsen zum 60. Geburtstag*, red. T. Kohlhasse, V. Scherliess, Hänssler-Verlag, Neuhausen-Stuttgart 1978, s. 270-283.

² A. KIRCHER, *Musurgia*, s. 432.

ność podmiotów, ich ról i funkcji społecznych. Spoiwem tak skomponowanego ładu są hierarchicznie uporządkowane prawa, których gwarantem jest król (książę) – namaszczoney przez Boga i reprezentujący Jego majestat na ziemi. Niezbędną zaś dla zachowania trwałości tego *ciała* społecznego *duszą* jest *religia*:

Et sicuti corpus harmonicum mox destruitur, ubi vehemens humorum discrasia suas habenas laxaverit, ita Respublica uni iniuria regum, morumque pessimorum consuetudo insurrecerit; Contra uti corpus per animam perficitur, ita Respublica per Religionem (loquor ante hic de vera illa & solum Salutifica Religione orthodoxa, Catholica). Nam uti anima est tota in toto, & tota in qualibet parte, ita ad harmoniam Reipublicae conservandam, Religio una, uni omnibus fidei articuli, quos credant, tenendi & observandi sunt³.

Kircherowa *musica politica* opisuje bezpośrednio rzeczywistość polityczną; można ją jednak odnieść także do tego jej obszaru, który za pośrednictwem ceremoniału władzy wyrażany był poprzez muzykę i stanowił „mediastrategiczny system dla stworzenia i zachowania władzy”⁴. Polityczna funkcja muzyki wynikała głównie z jej właściwości perswazyjnych i reprezentacyjnych; wykorzystywano je na szeroką skalę w praktyce⁵, jej możliwościami społecznego oddziaływania interesowali się także teoretycy, m.in. sam Kircher⁶. Ciekawe, że pierwsze wydanie jego *Musurgia universalis* dedykowane było Leopoldowi Wilhelmowi Habsburgowi (1614-1662), który w latach 1647-1656 piastował stanowisko gubernatora Hiszpańskich Niderlandów; był także księciem-biskupem Halberstadt, Pasawy, Wrocławia, Ołomuńca i Strasbourga. Administrował tymi diecezjami z nadania politycznego, nie mając odpowiednich kwalifikacji kanonicznych. Na karcie dedykacyjnej traktatu Kirchera przedstawiony jest w stroju biskupim, jednak jego podobiznę opatrzone tytułaturą świecką („Archidux Austriae Belgii et Burgundiae Gubernator”) i emblematyką militarną:

³ A. KIRCHER, *Phonurgia nova*, Dreherr, Kempten 1673, s. 73.

⁴ J.J. BERNS, *Instrumental Sound and Ruling Spaces of Resonance in the Early Modern Period: on the Acoustic Setting of the Princely potestas Claims within a Ceremonial Frame*, w: *Instruments in Art and Science: On the Architectonics of Cultural Boundaries in the 17th Century*, red. H. Schramm, L. Schwarte, J. Ladzardzig, De Gruyter, Berlin 2008, s. 479-506, tutaj s. 479.

⁵ A. SPOHR, *Concealed Music in Early Modern Diplomatic Ceremonial*, w: *Music and Diplomacy from the Early Modern Era to the Present*, red. R. Ahrendt, M. Ferraguto, D. Mahiet, Palgrave Macmillan, New York 2014, s. 19-44; tutaj s. 19-20, 35-36.

⁶ A. KIRCHER, *Phonurgia nova, sive conjugium mechanicum-physicum artis & naturae paronympha phonosophia concinnatum*, Dreherr, Kempten 1674, s. 74.

Fig. 1. Wizerunek Leopolda Wilhelma Habsburga w traktacie *Musurgia universalis* Kirchera (1650)

Pomieszenie porządków władzy duchownej i świeckiej uznać można za *signum temporis* lat Wojny Trzydziestoletniej, w których polityka spłotła się z religią w isticie gordyjski węzeł. To, że w tym czasie muzy bynajmniej nie zamilkły, wynika z pragmatycznych ról, jakie powierzyli im świeccy i religijni władcy Europy, m.in. panujący nad połową kontynentu Habsburgowie. Ich dokonania w dziedzinie mecenatu artystycznego są powszechnie znane i wiążą się ze specyficznym zmysłem religijności, która odcisnęła trwale piętno w kulturze artystycznej zależnych od nich środowisk⁷. W kształtowaniu idei *Pietas Austriacae* ważną rolę odegrali jezuita: ich wpływ miał się wprawdzie ograniczać do sfery życia duchowego, jednak w przypadku spowiedników cesarzy, królów i książąt ścisłe rozgraniczenie tej domeny od świata polityki było rzeczą niemożliwą. Angażując się w politykę, Towarzystwo Jezusowe wytworzyło ze strukturami władz krajów katolickich rodzaj symbiozy, przynoszącej obu jej stronom istotne do funkcjonowania korzyści⁸.

Beneficjentem tego związku była pielęgnowana na styku obydwu kręgów kultura muzyczna, zawdzięczająca wiele także jezuitom⁹. Szczególnie bujnie

⁷ A. CORETH, *Pietas Austriaca: Ursprung und Entwicklung barocker Frömmigkeit in Österreich*, Verlag für Geschichte und Politik, Vienna 1959.

⁸ R. BIRELEY, *Religion and Politics in the Age of the Counterreformation: Emperor Ferdinand II, William Lamormaini, S.J., and the Formation of Imperial Policy*, University of North Carolina Press, Chapel Hill 1981, s. 9-31.

⁹ M. WITTWER, *Die Musikpflege im Jesuitenorden unter besonderer Berücksichtigung der Länder deutscher Zunge*, Inaugural-Dissertation zur Erlangung der Doktorwürde der Hohen Philosophischen

mogła ona rozkwitać na terenach uznanych przez nich za misyjne, gdzie dopuszczano praktykę muzyczną na skalę znacznie szerszą niż gdzie indziej¹⁰. Bardzo ciekawym obszarem badawczym jest więc tradycja muzyczna katolickiego Śląska, budzona do życia w szczególnie trudnych latach Wojny Trzydziestoletniej¹¹. Historyczne tło przedstawianych tu zjawisk stanowi dość dobrze już zbadana tradycja muzyczna dworu arcyksiążąt austriackich w Grazu¹², którym w udziale przypadła później także zwierzchność cesarska¹³. Ten fakt miał znaczące konsekwencje dla kształtu kultury artystycznej krajów podległych Habsburskim cesarzom, rządzonych na niższych szczeblach władzy często przez członków ich rodziny. Zanim przyjrzymy się kulturze muzycznej katolickiego Śląska, krzewionej przez Habsburgów i jezuitów, przypomnijmy, jakie owoce przyniosła ta symbioza na terenie Austrii.

Historię tę zacząć można od roku 1578, w którym to jezuici zostali sprowadzeni do Grazu przez arcyksięcia Karola Styryjskiego (1540-1590) i w którym też urodził się jego syn Ferdynand (1578-1637). Od jego to imienia nazwano założony w tym mieście przez jezuitów w roku 1586 alumnat (*Ferdinandeum*)¹⁴, służący kształceniu muzyków dla kościoła dworu Habsburgów pw. św. Idziego, znajdującego się pod opieką tegoż zakonu. Działająca przy jezuickim kościele kapela była więc *de facto* zespołem dworskim i jako taka finansowana była z kasy arcyksięcia, który – wykształcony w jezuickim gimnazjum w Ingolstadt – doskonale rozumiał znaczenie muzyki zarówno dla potrzeb religii, jak i polityki. Jak wspominał Wilhelm Lamormaini SJ (1570-1648) – jego biograf i spowiednik – arcyksiążę (a później cesarz) Ferdynand bardzo gustował w muzyce i nie żałował na nią wydatków, w szczególności zaś, gdy służyła ona kultowi religijnemu:

Fakultät der Universität Greifswald, Greifswald: Grimmer Kreis-Zeitung GmbH, Grimmen in Pommern 1934; T.D. CULLEY, *Jesuits and Music: I. A Study of the Musicians connected with the German College in Rome during the 17th Century and their Activities in Northern Europe*, St. Louis University, Institutum Historicum Societatis Iesu, Rome 1970.

¹⁰ *Institutum Societatis Iesu. Examen et Constitutiones. Decreta Congregationum Generalium. Formulae Congregationum*, t. 2, Ex Typographia a SS. Conceptione, Firenze 1893, s. 539.

¹¹ T. JEŻ, *Kultura muzyczna jezuitów na Śląsku i ziemi kłodzkiej 1581-1776*, Wydawnictwo Naukowe Sub Lupa, Warszawa 2013, s. 26-82.

¹² H. FEDERHOFFER, *Musikpflege und Musiker am Grazer Habsburgerhof der Erzherzöge Karl und Ferdinand von Innerösterreich (1564-1619)*, B. Schott's Söhne, Mainz 1967.

¹³ S. SAUNDERS, *Cross, Sword, and Lyre: Sacred Music at the Imperial Court of Ferdinand II of Habsburg (1619-1637)*, Clarendon Press, Oxford 1995.

¹⁴ H. FEDERHOFFER, *Musikpflege und Musiker*, s. 41-42; TENŽE, „Zur Musikpflege der Jesuiten in Graz im 17. Jahrhundert”, w: *Musik und Geschichte: Aufsätze aus nichtmusikalischen Zeitschriften*, Olms, Hildesheim 1996, s. 90-99.

Er hatte auch sein Frewd mit dem Singen und der Musica: Und erforderte mit Fleiss unnd grossem Unkosten an seinen Hof furtreffliche Musicos, thails damit er mit erfrischem Gemut den wichtigen Geschafften desto leichter unnd fueglicher mochte abwarten; thails auch und furnemblich damit in der Kirchend er Gottesdienst mit stattlicher Music desto ansehlicher mochte verrichtet werden: Und hielte solches zuerlangen allen Unkosten fur wol angelegt, weil man zu der Ehr Gottes niemalen gar zu viel anwenden kann¹⁵.

Świadectwem kulturalnych ambicji Ferdynanda jest znacząca liczba muzyków włoskich w jego zespole i italianizujący styl wykonywanej przezeń muzyki. W ich repertuarze znaczącą rolę odgrywały małogłosowe koncerty kościelne utrzymane w konwencji *seconda pratica* i wydane w kompilowanej przez Giovanniego Battistę Bonomettiego antologii *Parnassus Musicus Ferdinandeus* (1615), dedykowanej arcyksięciu¹⁶. Kompozytorami zamieszczonych tam utworów są niemal wyłącznie włoscy muzycy dworu Ferdynanda w Grazu; wyjątkiem jest pochodzący z Frankonii Georg Poss (1570c-1633p), który jednak trzy lata studiował w Wenecji¹⁷. Jego twórczość zasługuje na uwagę ze względu na ideowy kontekst funkcjonowania arcyksiążęcej *Hofkapelle*, służącej Ferdynandowi jako „skuteczny instrument *propagandae fidei catholicae*”¹⁸. Federhoffer wiąże zresztą tę cechę właśnie z włoskim składem osobowym kapeli w Grazu; w tym kontekście jest symptomatyczne, że jeden z utworów Possa, umieszczonych w tej antologii (*Hic est beatus Carolus*)¹⁹, dedykowany został czci św. Karola Boromeusza – arcybiskupa Mediolanu, kardynała Soboru Trydenckiego i patrona potrydenckiej odnowy katolicyzmu.

Spośród zachowanej spuścizny Possa na uwagę zasługują dwa wydane kilka lat wcześniej jego druki imienne, z których jeden zawiera kilka *missae parodiae*²⁰ – gatunków szczególnie popularnych w kręgach potrydenckiego katoli-

¹⁵ *Ferdinandi II. Romischen Khaysers Tugenden durch R. P. Guglielum Lamormaini, der Societ: Jesu Priestern lateinisch beschriben jetzo ab er durch R.P. Joannem Jacobum Curtim... verteutschet*, Gregor Gelbhaar, Vienna 1638, s. 86.

¹⁶ RISM B/I: 1615¹³ – PARNASSVS | MVSICVS | FERDINANDÆVS | IN QVO | Mufici nobilifsimi, quā fuavitate, quā arte profus | admira-|bili & diuina ludunt: 1. 2. 3. 4. 5. Vocum. | A JOANNE BAPTISTA BONOMETTI | *Bergomate Sereniffimi Ferdinandi Archiducis Austriae, &c. | Mufico congestus, eidemque Serenissimo in grati animi | symbolum dicatus, & confecratus.* | CVM PRIVILEGIO | VENETIJS, | APVD IACOBVM VINCENTIVM. MDCXV. H. FEDERHOFFER, *Graz Court Musicians and their Contributions to the „Parnassus Musicus Ferdinandeus (1615)”*, „Musica Disciplina” 9 (1955), s. 167-244.

¹⁷ H. FEDERHOFFER, *Musikpflege und Musiker*, s. 195-198.

¹⁸ H. FEDERHOFFER, *Graz Court Musicians*, s. 169.

¹⁹ H. FEDERHOFFER, *Musikpflege und Musiker*, s. 196.

²⁰ RISM A/I: P 5245 – GEORGII POSS, SE-|RENISSIMI PRINCIPIS FER-|DINANDI ARCHIDVCIS AVSTRIÆ, &C. DVCIS | STYRIÆ, CARINTHIÆ, CARNIOLÆ, &C. | CORNICINIS MVSICI. | *LIBER PRIMVS* | MISSARVM OCTONIS ET | SENIS VOCIBVS. | GRÆCII STYRIÆ, TYPIS GEORGII VVIDMANŦADIJ, || ANNO M.DC.VII.

cyzmu z uwagi na walory czytelności tekstu słownego²¹; drugi druk to dość nietypowy zbiór kompozycji²², zawierający zarówno motety o funkcji *strictae* liturgicznej, jak i utwory służące całkowicie świeckim okolicznościom a dedykowane członkom arcyksiążęcej rodziny²³. W zbiorze Possa odnajdujemy także ślady oddziaływania duszpasterstwa jezuickiego: motety dedykowane czci trzech jezuitów: Ignacego Loyoli, Franciszka Ksawerego i Edmunda Campiona – w chwili publikacji zbioru jeszcze nie kanonizowanych ani nawet beatyfikowanych.²⁴ Podobnym precedensem było zresztą oddanie w 1619 roku do użytku liturgicznego słynnego obrazu Petera Paula Rubensa, przedstawiającego Ignacego Loyolę w nieśmiało namalowanej aureoli²⁵.

Potrydencką duchowość ujawniają także i inne motety z antologii Bonomettiego, m.in. te skomponowane przez dwóch muzyków włoskich zespołu arcyksięcia Ferdynanda, którzy po objęciu przezeń tronu cesarskiego (1619) piastowali kolejno stanowisko kapelmistrzów jego wiedeńskiej *Hofkapelle*. Bardzo emocjonalny styl narracji muzycznej wykazują motety Giovanniego Valentiniiego (1582c-1649) – np. *O dulcis amor Jesu*, wykorzystujący popularne w kręgach jezuickich medytacje św. Bernarda z Clairvaux, które osobiście odprawiał sam Ferdynand II, czy napisany do słynnej modlitwy eucharystycznej

²¹ S. SAUNDERS, *Cross, Sword, and Lyre*, s. 13.

²² RISM A/I: P 5246 – ORPHEVS MIXTVS | VEL, SI MAVIS | CONCENTVS MV=|SICI, TAM SACRIS, QVAM | PROFANIS VSIBVS ELABORATI, TAM SIMV-|LATIS INSTRVMENTORVM, QVAM VIVIS HOMINVM VOCI-|BVS CONCINNATI, QVIBVS VOX OCTAVA INITIVM, SEXTADECIMA FINEM SCRIBIT. | AVTHORE | GEORGIO POSS FRANCONI, SERE-|NISSIMI PRINCIPIS FERDINANDI ARCHIDVCIS | AVSTRIE, DVCIS STYRIÆ, CARINTHIÆ, | CARNIOLÆ, &C. CORNICINE MVFICO. | LIBER PRIMVS. || GRÆCII STYRIÆ. | TYPIS GEORGII VVIDMANFIDII, || ANNO M. DC. VII.

²³ 30.-31. *Molia purpureas pingunt – Coniunx per chare. Pro nuptijs Serenissimi Ferdinandi Archiducis Austriae.*

32. *Arctoi perimit frigora syderis. In faelicem ex Polonia reditum Serenissimae Matris & Sabolum Archiducum Austriae.*

42. *Quantis Austriadum A 12. Gratulatio in recens natum Ioannem Carolum Archiducem Austriae, &c.*

43. *Orbis inclytum decus inclytum a 12. In faelicem ex Italia reditum Serenissimi Maximiliani Ernesti Archiducis Austriae.*

44. *Fra quante il sol alluma a 12. In lode del Serenissimo Ferdinando e della sua Serenissima Marianna.*

²⁴ Są to następujące utwory:

24. *Dum vultum in superos Ignatius emigrat orbis A 8. De B. P. Ignatio.*

25. *Funera mille premunt Francisce pericula A 8. De B. P. Xaverio.*

26. *Spectamur caelo mundo spectamur A 8. De B. P. Edmundo.*

Wymienieni jezuici zostali beatyfikowani w latach (odpowiednio) 1609, 1619 i 1886, zaś kanonizowani – dopiero w latach 1622, 1622 i 1970.

²⁵ P.P. RUBENS, *The miracles of Saint Ignatius of Loyola*, oil on canvas. 535×395 cm. Vienna, Kunsthistorisches Museum.

Ignacego Loyoli *Anima Christi*²⁶. Ten sam krąg odniesień religijnych ujawniają motety pasyjne Valentinię zamieszczone w zbiorze *Sacri concerti*, wydanym już w wiedeńskim okresie życia kompozytora²⁷. Kompozycje takie, jak *Salve tremendum*, zdradzają duże podobieństwo z medytacjami ran bolesnych Chrystusa, popularyzowanymi w literaturze jezuickiej epoki²⁸, która odegrała niemałą rolę w konstituowaniu się wiedeńskiego *sepolcro*, prekursorem tego gatunku były dramatyzowane motety Giovanniego Valentinię²⁹.

Diametralnie inne oblicze stylistyczne miały pisane dla wiedeńskiej *Hofkapelle* utwory okolicznościowe, powstające z okazji koronacji cesarzy i ich sukcesów militarnych. W tej konwencji bardzo dobrze odnajdywał się Valentini, wiążący teksty biblijne o liturgicznym zastosowaniu z propagandą polityczną³⁰. Specyficzna mieszanka religijności i *Machtpolitik* znajdowała swą muzyczną reprezentację w monumentalnych obsadach, opatrywanych dodatkowymi partiami trąbek, a także w melodyce partii wokalnych nawiązującej do brzmienia tychże instrumentów. Wykonywana podczas dni powszednich muzyka liturgiczna również za swych słuchaczy miała cesarza i jego gości, nadawano więc także jej znaczenie polityczne. Propagandowej demonstracji *pax austriaca* służyły też panegiryczne spektakle operowe³¹ i gatunkowo im pokrewne dramaty jezuickie³². Pielęgnowaną przez Ferdynanda II tradycję – bliską Kircherowemu ideałowi *musica politica* – kontynuował jego syn, Ferdynand III (1608-1657), dla którego „dominacja kulturowa była kluczem do zachowania politycznego wpływu”³³. Muzyka zaś pełniła w tych dążeniach funkcję kluczową: była bowiem doskonale perswazyjnym instrumentem kontrreformacyjnej propagandy.

²⁶ S. SAUNDERS, *Cross, Sword, and Lyre*, s. 6, 132.

²⁷ SACRI CONCERTI | A DUE, TRE, QUATTRO | ET CINQUE VOCI. | CON IL BASSO CONTINUO | DI GIOVANNI VALENTINI | ORGANISTA DELLA SACRA CESAREA MAE-|STÀ DI FERDINANDO | SECONDO. | NUOVAMENTE COMPOSTI, ET DATI IN LUCE | CON PRIVILEGIO. || IN VENETIA, | APPRESSO ALESSANDRO VINCENTI. M DC XXV. Por. A. PATALAS, *Catalogue of Early Music Prints from the Collections of the Former Preußische Staatsbibliothek in Berlin, Kept at the Jagiellonian Library in Cracow*, Musica Iagellonica, Kraków 1999, No. 2085.

²⁸ V. CARAFFA, *Fascetto di mirra, ovvero considerationi varie sopra le piaghe di Christo*, Vienna 1638.

²⁹ S. SAUNDERS, *Cross, Sword, and Lyre*, s. 55.

³⁰ S. SAUNDERS, *The Hapsburg Court of Ferdinand II and the Messa, Magnificat et Iubilate Deo a sette chori concertati con le trombe (1621) of Giovanni Valentini*, „Journal of the American Musicological Society” 44(1991), nr 3, s. 359-403, tutaj: s. 378-379.

³¹ H. SEIFERT, *Die Oper am Wiener Kaiserhof im 17. Jahrhundert*, Hans Schneider, Tutzing 1985.

³² H. FEDERHOFFER, *Musikpflege und Musiker*, s. 41-42.

³³ S. SAUNDERS, *Der Kaiser als Künstler. Ferdinand III and the Politicization of Sacred Music at the Hapsburg Court*, w: *Infinite Boundaries: Order, Disorder, and Reorder in Early Modern German Culture*, red. M. Reinhart, s. 187-207, Kirksville, Mo.: Sixteenth Century Journal Publ., 1998, tutaj s. 187.

Podobnego tła ideowego dla funkcjonowania muzyki spodziewać się można także na dworze najmłodszego brata Ferdynanda II, Karola Habsburga (1590-1628), który – po odbyciu nauki u jezuitów – był kanonikiem w Salzburgu (1602), Brixen i Pasawie (1605), w roku 1608 został biskupem Wrocławia, a pięć lat później (1613) także Brixen/Bressanone, zaś w roku 1619 – wielkim mistrzem zakonu krzyżackiego. Idąc śladem swych rodziców i rodzeństwa, Karol Habsburg zorganizował w swojej nyskiej rezydencji zespół muzyczny z prawdziwego zdarzenia, do którego w roku 1614 pozyskał kilku muzyków arcyksięcia Ferdynanda, m.in. Giovanniego Valentiniego³⁴. Zanim ten ostatni został w roku 1619 z powrotem powołany przez Ferdynanda (już na jego dwór w Wiedniu), wrocławskiemu biskupowi zadedykował dwie kolekcje muzyczne – *Missae concertate* (1617)³⁵ i *Salmi, Hinni, Magnificat, Antifone, Falsibordoni et Motetti concertati a 1, 2, 3, & 4 voci* (1618)³⁶. Obydwie dedykacje podpisane są przez kompozytora już w Grazu³⁷, należy jednak przypuszczać, że utwory tam zawarte mogły być wykonywane także na Śląsku, choćby z okazji wizyty Ferdynanda we Wrocławiu i Nysie (IX 1617), gdzie – podróżująca z arcyksięciem – jego kapela wykonała okolicznościowe *Te Deum*³⁸.

Świadectwem znajomości utworów Valentiniego na Śląsku jest zespół rękopisów Bohn 204, pochodzący ze zbiorów Michaela Büttnera – w latach 1634-1662 kantora wrocławskiego kościoła św. Marii Magdaleny³⁹, w którym zanotowano kopie pięciu wielkoobsadowych kompozycji liturgicznych: dwóch mszy (*Missa primi toni a 10* i *Missa concertata a 8 o 16*) magnifikatu-parodii (*Magnificat III ti toni super Beata viscera a 17*), i dwóch koncertów wokaln-

³⁴ B. PRZYBYSZEWSKA-JARMIŃSKA, *Starania biskupa wrocławskiego Karola Habsburga o pozyskanie włoskich śpiewaków (1621-1622)*, „Res Facta Nova” 6(15) 2003, s. 127-134, tutaj s. 129.

³⁵ RISM A/I: V 89 – MISSAE | CONCERTATAE | IOANNIS VALENTINI | SERENISSIMI ARCHIDUCIS FERDINANDI ORGANISTAE. | QVATVOR SEX ET OCTO VOCVM | VNA CUM BASSO AD ORGANVM. | NUNC PRIMVM IN LUCEM EDITĒ. | SERENISSIMO IOANNI CAROLO ARCHIDUCI AUSTRIÆ, AB | IPSO ILLARVM AVTHORE OBLATĒ. || VENETIIS, | APVD IACOBVM VINCENTIVM. MDCXVII. Por. H. FEDERHOFFER, *Graz Court Musicians*, s. 192.

³⁶ RISM A/I: V 90 – SALMI, HINNI, | MAGNIFICAT, ANTIFONE, | FALSIBORDONI, ET MOTETTI | CONCERTATI | A VNA, DVE, TRE, & QUATTRO VOCI | CON IL BASSO PER L'ORGANO | DI GIOVANNI VALENTINI | ORGANISTA DELLA SACRA REGIA MAESTÀ DI FERDINANDO SECONDO RE D'ONGA-RIA, E DI BOEMIA &C. || IN VENETIA, || APPRESSO GIACOMO VINCENTI. MDCXVIII.

³⁷ Odpowiednio *Kalendis Maij Anno 1617* i *20. Luglio. 1618*. Cyt za: www.printed-sacred-music.org (dostęp 18.06.2015).

³⁸ A. KASTNER, *Archiv für die Geschichte des Bisthums Breslau*, Neisse 1858, t. 1, s. 170-171.

³⁹ E. BOHN, *Die musikalischen Handschriften des XVI und XVII Jahrhunderts in der Stadtbibliothek zu Breslau*, Commissions-Verlag von Julius Hainauer, Breslau 1890, s. 173-174; B. WIERMANN, *Die Entwicklung vokal-instrumentalen Komponierens im protestantischen Deutschland bis zur Mitte des 17. Jahrhunderts*, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 2005, s. 465-475. Obecnie rękopisy ze zbioru Bohna przechowywane są w Berlinie, D-Bds.

-instrumentalnych: trzychórowego *Benedicam Dominum in omni tempore a 14* i czterechórowego *Gelobet sei der Herr der Herrlichkeit a 17* oraz instrumentalnej *Sonaty a 5*. W pochodzącej ze zbiorów tego samego kościoła tabulaturze Bohn 20 odpisany został nadto małegołosowy koncert *Deus misereatur nostri a C e B*, zaś w rękopisie Bohn 37 – inny solowy utwór Valentiniiego, *Confitebor tibi Domine a T vel C solo*.

W latach 1618-1622 kapelmistrzem Karola Habsburga był, pozyskany również z Grazu, Georg Poss⁴⁰, czego śladem jest zachowana we wrocławskiej tabulaturze Bohn 20 kopia jego *Missa super Jubilate Deo a 8*⁴¹ ze wspomnianego już druku P 5245. Świadectwem włoskich gustów śląskiego hierarchy jest zachowana po nim korespondencja, w której stara się on o pozyskanie muzyków z Italii do swojej kapeli⁴². Jego negocjacje doprowadziły do zatrudnienia w roku 1622 Stefano Bernardiego (1577-1637) wcześniej *maestro di capella* katedry w Weronie oraz Antonia Cifry (1584-1629), uprzednio kapelmistrza *Collegio Germanico* w Rzymie i *Santa Casa* w Loreto. Z lat bliskiej współpracy Cifry z rzymskimi jezuitami (1605-1609) pochodzi sześć utworów zawartych w kolejnych trzech księgach jego motetów⁴³, odpisanych w tabulaturze organowej Bohn 46. Dwa z nich napisane zostały do typowych dla duchowości jezuickiej tekstów: *Jesu dulcis memoria* oraz *O Jesu mi dulcissime*. To zresztą właśnie Cifra sporządził po śmierci biskupa Karola Habsburga inwentarz jego majątku obejmujący „aller posidifn, regaln, flegeln oder clavizimbeln und andern instrumenten, von pfeifen und seidenwerkh, sowoll aller und jeder bücher, gross und khlein, geschriebener und gedruckter, Lateinisch und Wälschen concerten”⁴⁴.

⁴⁰ H. FEDERHOFFER, *Graz Court Musicians*, s. 181.

⁴¹ D-Bds, Slg. Bohn 20, nr 276.

⁴² B. PRZYBYSZEWSKA-JARMIŃSKA, *Starania biskupa wrocławskiego*, s. 129-132.

⁴³ RISM A/I: C 2163 – MOTECTA | QVAE BINIS TERNIS | QVATERNIS VOCIBVS | CONCINVTVR | AVCTORE ANTONIO CIFRA | ROMANO | IN COLLEGIO GERMANICO MUSICÆ MODERATORI, | VNÀ CUM BASSO AD ORGANUM. | LIBER PRIMVS | NUNC RECENS IN LUCEM ÆDITUS. || VENETIJS, APUD IACOBUM VINCENTIUM. M DC X; RISM A/I: C 2169 – MOTECTA | QVAE BINIS TERNIS | QVATERNIS VOCIBVS | CONCINVTVR, | VNÀ CUM BASSO PRO ORGANO, | AVCTORE ANTONIO CIFRA | ROMANO | IN COLLEGIO GERMANICO MUSIC MODERATORI | LIBER SECVNDVS | NUNC PRIMUM IN LUCEM ÆDITUS. || VENETIJS, APUD IACOBUM VINCENTIUM. 1610 ORAZ RISM A/I: C 2175 – MOTECTA | QVAE BINIS TERNIS | QVATERNIS VOCIBVS | CONCINVTVR, | VNÀ CUM BASSO PRO ORGANO, | AVCTORE ANTONIO CIFRA | ROMANO | IN COLLEGIO GERMANICO MUSIC MODERATORI | LIBER TERTIVS | NUNC PRIMUM IN LUCEM ÆDITUS. || VENETIJS, APUD IACOBUM VINCENTIUM. 1610. Wszystkie trzy druki zachowały się zbiorach PL-Wu. Por. E. BOHN, *Bibliographie der Musik-Druckwerke bis 1700 welche in der Stadtbibliothek, der Bibliothek des Akademischen Instituts für Kirchenmusik und der Königlichen- und Universitäts-Bibliothek zu Breslau aufbewahrt werden. Ein Beitrag zur Geschichte der Musik im XV, XVI, und XVII Jahrhundert*, Commissions-Verlag von A. Cohn, Berlin 1883, s. 101.

⁴⁴ „Jahrbuch der kunsthistorischer Sammlungen des Kaiserhauses” 33 (LXXVII) 1915.

Jedną z pierwszych decyzji biskupa Karola było sprowadzenie na Śląsk jezuitów i otwarcie stacji misyjnych tego zakonu w Nysie i Raciborzu. Zanim jednak uruchomił on na Śląsku jezuickie kolegia, zapisał w roku 1614 jezuitom z pobliskiego Kłodzka fundację umożliwiającą otwarcie w tym mieście konwiktum⁴⁵ i finansowanie nauki muzyki dla 12 pensjonariuszy tej placówki pochodzących ze Śląska. W trakcie odbywania studiów konwiktory byli zobowiązani do oprawy muzycznej liturgii w administrowanej przez jezuitów farze. W jezuickim kolegium w Kłodzku (ufundowanym już w roku 1597) muzyka rozbrzmiewała na pewno i wcześniej, np. w roku 1605, kiedy zatrzymali się w nim arcyksiążęta Ferdynand i Maksymilian, eskortujący swoją siostrę Konstancję na jej wesele z Zygmuntem III Wazą. Kłodzcy jezuici uhonorowali dostojnych gości spektaklem w wykonaniu uczniów gimnazjum⁴⁶. Znając muzyczne gusta austriackich książąt, możemy przypuszczać, że przedstawienie to nie obyło się bez muzyki. Podróżującym między Grazem a Krakowem Habsburgom zwykle zresztą towarzyszyli muzycy włoscy, szukający zatrudnienia na dworze polskiego króla czy powracający akurat od niego ze służby, np. Bartolomeo Mutis, Antonio Patart, Hippolito Bonanni i Giovanni Valentini⁴⁷.

Kłodzcy gimnazjaliści spektaklami muzyczno-teatralnymi honorowali także swego dobroczyńcę – biskupa Karola Habsburga: przy okazji jednej z jego wizyt wystawili na jego cześć dramat o św. Paulinusz (1609)⁴⁸, dwa lata później wykonywali *vocali ad coenae nobiles variis concertationibus* i przedstawili krótki dramat z udziałem tancerzy⁴⁹. Ambicją Karola Habsburga było otwarcie na Śląsku katolickiego *studium universale*⁵⁰. Po wygaśnięciu pierwszej fazy wojny trzydziestoletniej, w roku 1622 wrocławski biskup ufundował w Nysie kolegium jezuitów i powierzone ich administracji gimnazjum z rozszerzonym programem filozofii i teologii (zwane później jako *Collegium Carolinum*⁵¹), które miało być zalążkiem przyszłego uniwersytetu. Jezuitom otrzymali od biskupa kościół i klasztor po bożogrobcach oraz 14 sąsiadujących działek, na których później zbudowali nowy gmach kolegium. W pierwszym roku funkcjonowania

⁴⁵ J. SCHMIDL, *Historiae Societatis Jesu provinciae Bohemiae...*, t. 2, Drukarnia Akademicka, Praga 1749, s. 718; P. HAHNEL, *Geschichte des königlichen Konvikts zu Glatz. Programm des Kgl. kathol. Gymnasiums zu Glatz*, L. Schirmer, Glatz 1899.

⁴⁶ J. SCHMIDL, *Historiae Societatis Jesu*, t. 2, s. 408.

⁴⁷ H. FEDERHOFFER, *Musikpflege*, s. 51.

⁴⁸ Archivum Romanum Societatis Iesu (dalej jako ARSI), *Austr.* 133, fol. 168.

⁴⁹ Praha, Národní knihovna, Oddělení rukopisů a starých tisků (dalej jako CZ-Pn ORST) XXIII C 105/1, fol. 114r.

⁵⁰ H. HOFFMANN, *Zur Vorgeschichte der Breslauer Jesuiten-Universität*, „Zeitschrift des Vereins für Geschichte (und Altertum) Schlesiens” 68(1934), s. 107-117, tutaj: s. 109-110.

⁵¹ J. SCHMIDL, *Historiae Societatis Jesu*, t. 3, 467.

gimnazjum odbyły się ku czci fundatora dwa spektakle: *Justus et Castor* – wystawiony na rozpoczęcie roku szkolnego i *Joannes Callybita* – grany na zakończenie pierwszego roku nauki⁵².

Po śmierci Karola Habsburga biskupem wrocławskim został Karol Ferdynand Waza (1613-1655). Rezydował on głównie w Warszawie, Wyszku i Broku; gdy jednak pojawiał się w Nysie, był honorowany spektaklami teatralnymi wystawianymi przez uczniów miejscowego gimnazjum⁵³. Nyscy jezuici bardzo zabiegali o przychylność nowego zwierzchnika diecezji, od którego dotacji zależał rozwój ich ośrodka. Angażowali się jednak także sami w promocję nowego repertuaru muzycznego, czego wyrazem był, wydany w roku 1625 w oficynie Johanna Schubarta, pierwszy katolicki kancjonał wydany na Śląsku od czasów reformacji⁵⁴. Dzięki fundacji Anny Gebauer doprowadzili także do uruchomienia w roku 1630 konwikt⁵⁵, którego muzycy brali czynny udział w kształtowaniu życia muzycznego miasta. Poziom ich gry musiał być wysoki, skoro odwiedzający Nysę Karol Ferdynand chętnie słuchał jego wykonań, przedkładając je nawet ponad muzykę swej prywatnej, profesjonalnej kapeli⁵⁶.

Zespół nyskiego konwikt brał udział w ulicznych dramatyzacjach o treści katechetycznej, np. wystawianych w roku 1630 żywych obrazach ukazujących artykuły *Credo*, *Dekalogu* i *Modlitwy Pańskiej*⁵⁷. Przedstawienia takie odbywały się podczas procesji prowadzonych szlakiem specjalnie wzniesionych bram triumfalnych, towarzyszyła im *gratissima phonascorum vocibus, instrumentis, caementium harmonia*⁵⁸. Nyscy konwiktory występowali także w organizowanych

⁵² A. KROESS, *Geschichte der böhmischen Provinz der Gesellschaft Jesu. Nach den Quellen bearbeitet*, t. 1: *Geschichte der ersten Kollegien in Böhmen, Mähren und Glatz von ihrer Gründung bis zu ihrer Auflösung durch die böhmischen Stände 1556-1619*, Mayer, Wien 1910; t. 2/1: *Beginn der Provinz, des Universitäts-Streites und der Katholischen General-Reformation. Bis zum Frieden von Prag 1635*, Mayer, Wien 1927; t. 2/2: *Vom Prager Frieden 1635 bis zum Tode Ferdinands III. im Jahre 1657*, Mayer, Wien 1938; tutaj: t. 2/1, s. 303.

⁵³ Jeszcze przed jego ingresem grano tam dwa dramaty: o św. Grzegorzu męczenniku i św. Ignacym Loyoli. J. SCHMIDL, *Historiae Societatis Jesu*, t. 3, 594-595.

⁵⁴ *Catholische | Kirchengesänge | und geistlich Lieder, mit sonders | fleiss zusammen getragen von newem, so | durch das gantze Jahr auff alle H. Fest|tage, bey den Creutzgängen, vnd zu anderen Zeiten, sehr nützlich | zugebracht...*, J. Schubart, Neisse 1625; por. T. JEŻ, *The Musical Repertory between the Confessions. Re-Catholicising Strategies in the Songbook of Johannes Schubart from Neisse (1625)*, „Musicology Today” 10(2013), s. 19-36.

⁵⁵ J. SCHMIDL, *Historiae Societatis Jesu*, t. 3, s. 1069-1070.

⁵⁶ J. SCHMIDL, *Historiae Societatis Jesu*, t. 4/2, s. 622.

⁵⁷ J. SCHMIDL, *Historiae Societatis Jesu*, t. 3, s. 1039-1040; B. DUHR, *Geschichte der Jesuiten in den Ländern deutscher Zunge*, t. 1-4, Verlag Manz, Freiburg im Breisgau–München–Regensburg 1907-1928, tutaj: t. 2/2, s. 24.

⁵⁸ CZ-Pn ORST XXIII D 147, f. 177r.

przez kolegium dramatach szkolnych, często o tematyce hagiograficznej. Podczas spektaklu dedykowanemu św. Witowi wykonywali np. pieśń ku czci tego świętego, rozdawaną widzom przedstawienia w formie okolicznościowego druku⁵⁹. Starano się przy takich okazjach honorować, bawiącego w Nysie, Karola Ferdynanda, dedykując treść dramatów jego patronom: św. Karolowi Boromeuszowi (1650)⁶⁰ i św. Ferdynandowi (1652)⁶¹; obydwu tym spektaklom towarzyszyła – zauważona przez kronikarzy – muzyka. Przedstawienia te hierarcha oglądał *magna voluptate*⁶², być może właśnie dlatego zapisał w testamencie nyskim jezuitom swój majątek, przeznaczając go na budowę nowego gmachu kościoła, kolegium i konwiktu⁶³.

Inwestycje te realizowano już jednak w czasie pontyfikatu kolejnych włodarzy wrocławskiej diecezji, która na następną dekadę wróciła pod zarząd Habsburgów. Wybrany na biskupa wrocławskiego w roku 1656 Leopold Wilhelm już wcześniej miał swoją prywatną kapelę muzyczną, do której werbował – za pośrednictwem Giacinta Cornacchioligo SJ – muzyków z weneckiej bazyliki św. Marka⁶⁴. Nie wiemy nic o jego zespole w latach pobytu w Nysie, biskup ten był jednak mecenasem kilku przedstawień teatralnych, wystawianych przez uczniów tamtejszego gimnazjum⁶⁵. Nieodzownym elementem treści przedstawień były panegiryczne *licenze*, wieńczące ostatni akt spektaklu, w których *personae drammatibus* składały hołd hierarsze⁶⁶. Sceny tego rodzaju opracowywane były zazwyczaj w formie muzycznie przekomponowanej; potwierdzają to wzmianki kronikarskie z czasów kolejnego wrocławskiego biskupa, Karola Józefa Habsburga (1649-1664). Nastoletniego syna cesarza Ferdynanda III bawiono teatralno-muzycznymi występami nyskich konwiktów, urozmaicanymi *ad choros musicos harmonia et concinnus ad eosdem numeros saltus*⁶⁷.

Polityczną lojalność wobec Habsburgów deklarowali także jezuicy autorzy dramatów, wystawianych w Świdnicy, o treści mitologiczno-historycznej,

⁵⁹ J. SCHMIDL, *Historiae Societatis Jesu*, t. 3, s. 1058.

⁶⁰ ARSI Boh. 96, fol. 578r.

⁶¹ J. SCHMIDL, *Historiae Societatis Jesu*, t. 4/2, s. 853.

⁶² J. SCHMIDL, *Historiae Societatis Jesu*, t. 4/2, s. 622-623.

⁶³ ARSI Boh. 196, fol. 248r-v. Testament spisany w Warszawie, 10 kwietnia 1652 r., uzależniał adresata fundacji od miejsca śmierci biskupa; por. także odpis w: CZ-Pn ORST XXIII D 147, fol. 183r-188c.

⁶⁴ S. SAUNDERS, *Cross, Sword, and Lyre*, s. 7.

⁶⁵ Były to m.in. spektakle o Salomonie (CZ-Pn ORST NK XXIII C 105/2, f. 213v), męczennikach japońskich (ARSI Boh. 97 I, k. 348), św. Janie Chrzcicielu (ARSI Boh. 97 II, fol. 463r), św. Sebastianie, św. Ignacym Loyoli oraz Dawidzie i Goliacie (ARSI Boh. 98, k. 304).

⁶⁶ *Christianus agon nobilis in Japonia neophyti decertatus...*, I.K. Schubart, Nysa 1658.

⁶⁷ ARSI Boh. 98, k. 629.

pragmatycznie podkreślających związki księstwa z władzą cesarską⁶⁸. Od tej czołobitności nie były wolne nawet przedstawienia o treści hagiograficznej, przeznaczone na kanonizację Stanisława Kostki i Alojzego Gonzagi⁶⁹. Szczególnie wyraźnie treści panegiryczne pojawiały się w spektaklach wystawianych przez jezuickie kolegia z okazji wizyt członków rodziny panującej. Podczas wizyty królowej Eleonory Habsburżanki (1653-1697) w Nysie, w lipcu 1675 roku, miejscowe gimnazjum wystawiło specjalnie jej dedykowany spektakl pt. *Luna Austriaca*, w którym majestat królowej został przyrównany do księżycy, a jej cesarskiego brata Leopolda I (1640-1705) – do słońca:

Widowisko rozpoczynał *Geniusz Towarzystwa Jezusowego*, który na morzu łask królewskich czekał z rozpiętymi żaglami na pomyślne wiatry. *Kula ziemską* objaśniała *Uranie* i *Geometrię*, jak wielki wpływ wywiera księżyc. Gasło światło dzienne a na wartę wchodziła *Gwiazda wieczorna* z towarzyszkami w oczekiwaniu na *Księżyc Austriacki*. *Austriackie Słońce* (symbol cesarza Leopolda) wysyłało *Radę* i *Zręczność (Industria)* na powitanie gościa, a *Orzeł Śląski* wysyłał swoje pisklę by zobaczyło *Austriacki Księżyc* i *Słońce*. *Religia* pracująca w winnicy pańskiej razem z *Cnotami* polecała swoje szczepy winne dobroczynnemu działaniu nowej gwiazdy, do którego to działania przyrzekała przyczynić się i *Urania*. W dalszym ciągu pokazano zasługi cesarza Ferdynanda II i jego synów dla *Religii*. *Stan Polityczny*, by pozyskać łaski domu austriackiego, urządzał polowanie, na które zapraszał *Akteona*. Zjawiła się bogini *Flora* z *Nysy*, przybrana kwiatami, i przygotowała *Księżycowi Austriackiemu* nową drogę mleczną, prosząc, by na jej kwiaty spłynęła rosa łaski królewskiej. Pod postacią westalki występowało *Towarzystwo Jezusowe* strzegące światła prawdziwej wiary i z naczynia ze znakiem imienia Jesus dolewało oliwy do lamp, zachęcając jednocześnie *Austriacki Księżyc* i *Słońce* od dalszego krzewienia wiary. Epilog polecał się dobroczynnemu wpływowi *Księżycy* i innych austriackich ciał niebieskich. W gratiarum actio *Geniusz Towarzystwa Jezusowego* przybijał na łodzi do lądu austriackiego i dziękował za pomyślne wiatry łaski królewskiej⁷⁰.

W dołączonym do summariusza tego spektaklu wykazu osób biorących w nim udział figuruje przeszło setka aktorów oraz 24 muzyków, pochodzących najpewniej z nyskiego konwiktów św. Anny⁷¹, podobnie zresztą jak i odtwórcy

⁶⁸ *Aquila Principaliorum Duorum Sanctorum Stanislai Episcopi, & Wenceslai Bohemiae Regis, Martyrum...*, J.E. Okel, Świdnica [1703]; *Bolcopolis seu nobile Schwidnicium adversus minus propitiorum Deorum fata aeternaturae Jovis praesidio gratiosae munitum...*, J.Ch. Müller, Świdnica [1736].

⁶⁹ H. HOFFMANN, *Die Jesuiten in Schweidnitz*, Bergland-Verlag, Schweidnitz 1930, s. 125-126.

⁷⁰ *Luna Austriaca, regina Eleonora, pro sole fratre suo caesare Leopoldo gratiosissima praesentia illustrans, dum in urbe Nissena caperet commotationem ab iuventute scholastica Coll. S. I....*, I.K. Schubart, Nysa 1675; cyt. za: *Dramat staropolski od początków do powstania sceny narodowej. Bibliografia*, t. 2: *Programy wydane drukiem do r. 1765*, cz. I: *programy teatru jezuickiego*, oprac. W. Korotaj, J. Szwedowska, M. Szymańska, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1976, s. 182-184.

⁷¹ PL-Wn XVII. 4.16265: „Musici: Georgius Machatius, Sil. Cilcensis, Johannes Czorisich, Sil. Grotgoviensis, Georgius Thile, Sil. Grotgoviensis, Joannes Kromer Sil. Patschkoviensis, Simon Ot-tick, Siles. Rattiborensis, Paulus Sonnsus, Siles. Cilcensis, Joannes Krätschmer, Sil. Vratislaviensis,

głównych ról przedstawienia. Nie zachowały się wprawdzie nuty do tego spektaklu, miał on jednak ewidentnie muzyczną formę, o czym zaświadcza opisujący go kronikarz⁷². Potwierdza to także porównanie z analogicznym pod względem treści i budowy spektaklem *Ferdinandus quintus rex Hispaniae* Johanna Bernhardta Staudta, wystawionym kilka lat później przez uczniów kolegium jezuickiego w Wiedniu, a udokumentowanym zarówno przez summariusz, jak i zachowane do naszych czasów kompletne libretto i partyturę muzyczną⁷³. Współczesna rekonstrukcja wiedeńskiego spektaklu ujawnia muzycznie przekomponowaną formę kilku jego części, m.in. wieńczącego je epilogu, który przybrał tam formę panegirycznej *licenzy*⁷⁴.

Jezuicko-habsburska *musica politica* rozbrzmiewała także na granicy Śląska i Rzeczypospolitej. Jezuici działający w Tarnowskich Górach, mieście należącym do diecezji krakowskiej, finansowani byli z fundacji Eleonory Habsburżanki, pochodzili jednak z czeskiej prowincji Towarzystwa, reprezentując tym samym raczej interesy wiedeńskiego dworu Habsburgów niż krakowskiego biskupa Andrzeja IV Trzebieckiego⁷⁵. Misja ta miała zaś znaczenie strategiczne nie tylko z politycznego punktu widzenia, ale także i religijnego, podlegał jej bowiem kościół w Piekarach, w którym odnaleziono właśnie obraz *Matris Admirabilis*, cieszący się coraz większym kultem wiernych, którego jednak Trzebiecki w swojej diecezji nie akceptował⁷⁶. Dla jezuitów piekarski wizerunek

Fridericus Reichel, Sil. Ottmochoviens, Godefridus Weniger, Sil. Habelschwerdt., Joannes Hancke, Siles. Grodkoviensis, Joannes Krautwurst, Sil. Ugesdensis, Paulus Salomon, Sil. Elgottensis, Joannes Bervitz, Sil. Ottmochoviensis, Godefridus Strobich, Moravus Goldensteinen., Carolus Heibst, Sil. Cilcensis, Godefridus Haas, Sil. Tarnomonotensis, Joannes Jasseck, Sil. Glogoviensis, Andreas Pussynski, Sil. Glogoviensis, Balthasar Breuer, Sil. Weidnoviensis, Casparus Wahner, Sil. Ottmochoviensis, Basislius Hackenberg, Sil. Fresvalden., Melchior Thanheiser, Sil. Weidnovien., Paulus Ridel, Sil. Glogoviensis, Andreas Scholtz, Silesius Glogoviensis”.

⁷² ARSI Boh. 102, k. 557-558.

⁷³ *Ferdinandus quintus rex Hispaniae Maurorum domitor. Ferdinand der Fünfte König in Hispanien Wider die Mohren obsiegend: Augustissimis caesareis majestatibus Leopoldo et Eleonorae dum bene meritis in arena literaria athletis caesarea munificentia agonisma decernerentur. Theatro datus a juventute caesarei et academiei collegii societatis Iesu Viennae, Anno aerae sacrae M. DC. LXXXIV. Viennae Austriae, typis Ioannis Christophori Cosmerovii. S. C. M. typographi aulici*, Wiedeń, Österreichische Nationalbibliothek, A-Wn Cod. 18875.

⁷⁴ J.B. Staudt (1654-1712), *Ferdinandus Quintus Rex Hispaniae Maurorum Domitor. Drama des Wiener Jesuitenkollegs anlässlich der Befreiung von der Türken 1683*, red. W. Pass, Akademische Druck- u. Verlagsanstalt, Graz 1981 (Denkmäler der Tonkunst in Österreich, 132).

⁷⁵ A. KROESS, *Geschichte der böhmischen Provinz*, t. 3, s. 582.

⁷⁶ H. HOFFMANN, *Die Jesuiten in Oppeln. Die Tätigkeit der Jesuiten in d. Fürstentümern Oppeln u. Ratibor, den Standesherrschaften Beuthen und Pleß, in Oberglogau und Ziemientzitz, in Oppeln Tarnowitz und Piekar, in den Volksmissionen und den neuen Niederlassungen*, Frankes Verlag, Otto Borgemeyer, Breslau 1934, s. 215.

był doskonałym pretekstem dla kultywowania tam repertuaru wernakularnego, m.in. polskojęzycznych pieśni śpiewanych podczas liturgii⁷⁷. Pieśni maryjne śpiewano także przed kopią Cranachowej *Maria Hilf*, która w roku 1698 trafiła do wrocławskiego kościoła jezuitów ze zbiorów biskupa Leopolda Wilhelma. Początkowo gromadzili się tam świeccy, by śpiewać niemiecką wersję *Ave Maria*⁷⁸; później jezuita uruchomili regularną fundację na śpiew antyfony *Salve Regina* w sobotnie popołudnia, święta maryjne i wigilie ważniejszych świąt roku liturgicznego. Wykonywał ją tam ośmioosobowy wokalny-instrumentalny zespół uczniów konwiktów, utrzymywany z odsetek powierzanego tej instytucji kapitału⁷⁹.

Mecenat Habsburgów obejmował także funkcjonowanie zakładanych przez jezuitów sodalicji: honorowymi członkami tych wspólnot bywali członkowie panującej rodziny, którzy zasilali jej kasę nieco wyższymi niż przeciętnie składkami. Dotyczyło to nie tylko biskupa Karola Habsburga, figurującego np. na liście sodalisów kongregacji Zwiastowania NMP w Nysie⁸⁰, ale także cesarza Ferdynanda II, arcyksięcia Leopolda Wilhelma i Cecylii Renaty, których wpisy widnieją w albumie sodalicji Zwiastowania NMP⁸¹. O roli cesarskiego mecenatu dla jezuickich sodalicji dobitnie świadczy album świdnickiego bractwa Bożego Ciała, który owiera karta dedykowana kultowi Eucharystii, jej dominującym elementem graficznym jest jednak orzeł i herby *Domus Austriacae*:

⁷⁷ H. HOFFMANN, *Die Jesuiten in Oppeln*, s. 262.

⁷⁸ K. KUŹMAK, *Bractwa Matki Boskiej Wspomożycielki Chrześcijan na ziemiach polskich w XVIII stuleciu. Studia z dziejów kultu maryjnego i wspólnot chrześcijańskich w dawnej Polsce*, Papieski Instytut Studiów Kościelnych, Rzym 1973, s. 65-68.

⁷⁹ ARSI Boh. 152, k. 277.

⁸⁰ J. SCHMIDL, *Historiae Societatis Jesu*, t. 3, s. 563.

⁸¹ *Album Almae Congregationis Annuntiatae Virginis Mariae In Collegio S.J. Glogoviae ad Odram erectae confirmataeque Anno MDCXXXIX*. Cyt. za: H. HOFFMANN, *Die Jesuiten in Glogau* (Zur schlesischen Kirchengeschichte, 1), Kommissionsverlag der Schlesischen Volkszeitung, Breslau 1926, s. 62-63.

Fig. 2. Karta tytułowa albumu Bractwo Bożego Ciała w Świdnicy, Świdnica, Biblioteka Katedry pw. św. św. Wacława i Stanisława, bez sygnatury

Mecenat rodziny Habsburgów umożliwił bardzo rozległą geograficznie cyrkulację sztuki jezuickiej, wpływając z jednej strony na jej uniwersalizację, z drugiej zaś na rozprzestrzenienie się pisanej pod dyktando Wiednia propagandy politycznej⁸². Udział przedstawicieli rodziny cesarskiej i jej zwolenników w publicznych procesjach Bożego Ciała nadawał bardzo konkretne rysy dumnego oblicza *Ecclesiae triumphantis*, jednocześnie był jednak wyrazem ich władzy świeckiej, manifestującej swój triumf nad adwersarzami politycznymi. Wracający ze zwycięskich bitew generałowie przejeżdżali pod konstruowanymi przez jezuickich architektów łukami triumfalnymi, na których muzykowali uczniowie jezuickich konwiktów; przełożeni kolegów mieli zaś okazję do propagandowej oceny odniesionego sukcesu i jego publicystycznej interpretacji⁸³. Uroczystym *Te Deum* fetowano sukcesy militarne wojsk cesarskich, odnoszone w czasie antytureckiej kampanii na Węgrzech⁸⁴, czy w wojnie o sukcesję hiszpańską⁸⁵. W jezuickich kościołach Śląska celebrowano uroczystości uświetniające elekcje, intronizacje i koronacje cesarskie oraz oddawane władcom homagia. Objeżdżający miasta Śląska nowo wybrany król czeski Ferdynand IV uznawany

⁸² T. DAcOSTA KAUFMANN, *Toward a Geography of Art*. Chicago, Ill; University of Chicago Press, London 2004, s. 239-271.

⁸³ ARSI Boh. 96, k. 417.

⁸⁴ ARSI Boh. 104 II, k. 722.

⁸⁵ ARSI Boh. 122, k. 107.

był za seniora we Wrocławiu, Nysie, Kłodzku, a także niedawno zdobytej dla cesarstwa Świdnicy. Urządzona przy tej okazji w tym ostatnim mieście *pompa festiva* miała szczególnie propagandowe znaczenie; obejmowała mszę wotywną do Ducha Świętego i *Te Deum inter tympanorum et tubarum applausus*⁸⁶.

Najhuczniej jednak obchodzono urodziny cesarskich następców tronu, np. pierworodnego syna Leopolda I, Ferdynanda Wacława czy urodzonego później Leopolda Józefa⁸⁷. Podczas pierwszej z tych okazji wykonano w Kłodzku uroczystą mszę wotywną *de S. Trinitate* oraz *Te Deum*⁸⁸. Specjalną liturgią honorowano także imieniny i urodziny cesarza Leopolda I – dobrodzieja Towarzystwa Jezusowego⁸⁹ i fundatora Akademii wrocławskiej, określanej od jego imienia mianem *Leopoldiny*⁹⁰. Za swego rodzaju propagandę polityczną można też uznać urządzone w jezuickich kościołach po śmierci władców *pompaes funebres*: zarówno po śmierci pochodzących z rodu Habsburgów biskupów: Karola⁹¹ i Leopolda Wilhelma⁹², jak i kolejnych cesarzy. Liturgiom, sprawowanym przy tej okazji, towarzyszyły trwające kilka dni egzekwia i *exquisitus musicorum concentus*⁹³. W ten sposób sugerowano, że związek między reprezentującymi Kościół jezuitami a władzą świecką wykracza poniekąd poza czas i przestrzeń świata widzialnego. Przy okazji także podkreślano prawdziwość sugestii Kirchera dotyczącej monarchii jako najlepszego z możliwych ustrojów, którego naturalny ład⁹⁴ potwierdza, użyta przy tej okazji, *musica politica*.

BIBLIOGRAFIA

- BERNS J.J., Instrumental Sound and Ruling Spaces of Resonance in the Early Modern Period: on the Acoustic Setting of the Princely potestas Claims within a Ceremonial Frame, w: Instruments in Art and Science: On the Architectonics of Cultural Boundaries in the 17th Century, red. H. Schramm, L. Schwarte, J. Ladzardzig, De Gruyter, Berlin 2008, s. 479-506.
- BIRELEY R., Religion and Politics in the Age of the Counterreformation: Emperor Ferdinand II, William Lamormaini, S.J., and the Formation of Imperial Policy, University of North Carolina Press, Chapel Hill 1981.

⁸⁶ Wrocław, Archiwum Archidiecezji Wrocławskiej (dalej jako WAAW), V 46, k. 33.

⁸⁷ WAAW V 45, f. 104r.

⁸⁸ CZ-Pn ORST XXIII D 168, k. 216.

⁸⁹ ARSI Boh. 102, k. 682.

⁹⁰ ARSI Boh. 114, k. 347.

⁹¹ ARSI Boh. 93, k. 253.

⁹² ARSI Boh. 98, k. 628.

⁹³ CZ-Pn ORST XXIII C 105/2, fol. 198r.

⁹⁴ A. KIRCHER, *Musurgia universalis*, s. 433.

- BOHN E., *Bibliographie der Musik-Druckwerke bis 1700 welche in der Stadtbibliothek, der Bibliothek des Akademischen Instituts für Kirchenmusik und der Königlichen- und Universitäts-Bibliothek zu Breslau aufbewahrt werden. Ein Beitrag zur Geschichte der Musik im XV, XVI, und XVII Jahrhundert*, Commissions-Verlag von A. Cohn, Berlin 1883.
- BOHN E., *Die musikalischen Handschriften des XVI und XVII Jahrhunderts in der Stadtbibliothek zu Breslau*, Commissions-Verlag von J. Hainauer, Breslau 1890.
- CARAFFA V., *Fascetto di mirra, overo considerationi varie sopra le piaghe di Christo*, Vienna 1638.
- CORETH A., *Pietas Austriaca: Ursprung und Entwicklung barocker Frömmigkeit in Österreich*, Verlag für Geschichte und Politik, Vienna 1959.
- CULLEY T.D., *Jesuits and Music: I. A Study of the Musicians connected with the German College in Rome during the 17th Century and their Activities in Northern Europe*, St. Louis University – Rome: Institutum Historicum Societatis Iesu, Roma 1970.
- DACOSTA KAUFMANN T., *Toward a Geography of Art*. Chicago, Ill; University of Chicago Press, London 2004.
- Dramat staropolski od początków do powstania sceny narodowej. Bibliografia, t. 2: Programy wydane drukiem do r. 1765, cz. I: Programy teatru jezuickiego*, oprac. W. Korotaj, J. Szwedowska, M. Szymańska, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1976.
- DUHR B., *Geschichte der Jesuiten in den Ländern deutscher Zunge*, t. 1-4, Verlag Mainz, Freiburg im Breisgau–München–Regensburg 1907-1928.
- FEDERHOFFER H., *Graz Court Musicians and their Contributions to the Parnassus Musicus Ferdinandeus (1615)*, „*Musica Disciplina*” 9(1955), s. 167-244.
- FEDERHOFFER H., *Zur Musikpflege der Jesuiten in Graz im 17. Jahrhundert*, w: *Musik und Geschichte: Aufsätze aus nichtmusikalischen Zeitschriften*, Olms, Hildesheim 1996, s. 90-99.
- FEDERHOFFER H., *Musikpflege und Musiker am Grazer Habsburgerhof der Erzherzöge Karl und Ferdinand von Innerösterreich (1564-1619)*, B. Schott's Söhne, Mainz 1967.
- Ferdinandi II. Romischen Khaysers Tugenden durch R.P. Guglielmo Lamormaini, der Societ: Jesu Priestern lateinisch beschriben jetzo ab er durch R.P. Joannem Jacobum Curtim... verteutschet*, Gregor Gelbhaar, Vienna 1638.
- HAHNEL P., *Geschichte des königlichen Konvikts zu Glatz. Programm des Kgl. kathol. Gymnasiums zu Glatz*, L. Schirmer, Glatz 1899.
- HOFFMANN H., *Zur Vorgeschichte der Breslauer Jesuiten-Universität*, „*Zeitschrift des Vereins für Geschichte (und Altertum) Schlesiens*” 68(1934), s. 107-117.
- HOFFMANN H., *Die Jesuiten in Glogau*, Kommissionsverlag der Schlesischen Volkszeitung, Breslau 1926.
- HOFFMANN H., *Die Jesuiten in Oppeln. Die Tätigkeit der Jesuiten in d. Fürstentümern Oppeln u. Ratibor, den Standesherrschaften Beuthen und Pleß, in Oberglogau und Ziemientzitz, in Oppeln Tarnowitz und Piekar, in den Volksmissionen und den neuen Niederlassungen*, Franke Verlag, Otto Borgemeyer, Breslau 1934.
- HOFFMANN H., *Die Jesuiten in Schweidnitz*, Bergland-Verlag, Schweidnitz 1930.
- Institutum Societatis Iesu. Examen et Constitutiones. Decreta Congregationum Generalium. Formulae Congregationum*, Firenze: ex Typographia a SS. Conceptione, Firenze 1893.

- JEŻ T., *Kultura muzyczna jezuitów na Śląsku i ziemi kłodzkiej 1581-1776*, Wydawnictwo Naukowe Sub Lupa, Warszawa 2013.
- JEŻ T., *The Musical Repertory between the Confessions. Re-Catholicising Strategies in the Songbook of Johannes Schubart from Neisse (1625)*, „*Musicology Today*” 10(2013), s. 19-36.
- KASTNER A., *Archiv für die Geschichte des Bisthums Breslau*, t. 1, Neisse 1858.
- KIRCHER A., *Musurgia universalis sive ars magna consoni et dissoni...*, Francesco Corbeletti, Roma 1650.
- KIRCHER A., *Phonurgia nova, sive conjugium mechanico-physicum artis & naturae paranymphea phonosophia concinnatum*, Dreher, Kempten 1674.
- KROESS A., *Geschichte der böhmischen Provinz der Gesellschaft Jesu. Nach den Quellen bearbeitet*, t. 1: *Geschichte der ersten Kollegien in Böhmen, Mähren und Glatz von ihrer Gründung bis zu ihrer Auflösung durch die böhmischen Stände 1556-1619*, Mayer, Wien 1910; t. 2/1: *Beginn der Provinz, des Universitäts-Streites und der Katholischen General-Reformation. Bis zum Frieden von Prag 1635*, Mayer, Wien 1927; t. 2/2: *Vom Prager Frieden 1635 bis zum Tode Ferdinands III. im Jahre 1657*, Mayer, Wien 1938; t. 3: *Die Zeit von 1665 bis zur Aufhebung der Gesellschaft Jesu im Jahre 1773. Neu bearbeitet und ergänzt von P. Karl Forster SJ*, Praha: *Česka provincie Tovaryšstva Ježíšova – Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, s.r.o.* 2012.
- KUŹMAK K., *Bractwa Matki Boskiej Wspomożycielki Chrześcijan na ziemiach polskich w XVIII stuleciu. Studia z dziejów kultu maryjnego i wspólnot chrześcijańskich w dawnej Polsce*, Papieski Instytut Studiów Kościelnych, Rzym 1973.
- PATALAS A., *Catalogue of Early Music Prints from the Collections of the Former Preußische Staatsbibliothek in Berlin, Kept at the Jagiellonian Library in Cracow*, *Musica Iagellonica*, Kraków 1999.
- PRZYBYSZEWSKA-JARMIŃSKA B., *Starania biskupa wrocławskiego Karola Habsburga o pozyskanie włoskich śpiewaków (1621-1622)*, „*Res Facta Nova*” 6 (15) 2003, s. 127-134.
- SAUNDERS S., *Der Kaiser als Künstler. Ferdinand III and the Politicization of Sacred Music et the Hapsburg Court*, w: *Infinite Boundaries: Order, Disorder, and Reorder in Early Modern German Culture*, red. M. Reinhart, Thomas Jefferson University Press, Kirksville, Mo. 1998, s. 187-207.
- SAUNDERS S., *Cross, Sword, and Lyre: Sacred Music at the Imperial Court of Ferdinand II of Habsburg (1619-1637)*, Clarendon Press, Oxford 1995.
- SAUNDERS S., *The Hapsburg Court of Ferdinand II and the Messa, Magnificat et Iubilate Deo a sette chori concertati con le trombe (1621) of Giovanni Valentini*, „*Journal of the American Musicological Society*” 44(1991), nr 3, s. 359-403.
- SCHERLISS V., *Musica politica*. In *Festschrift Georg von Dadelsen zum 60. Geburtstag*, red. Th. Kohlhase, Sch. Volker, Hänssler-Verlag, Neuhausen-Stuttgart 1978, s. 270-283.
- SCHMIDL J., *Historiae Societatis Jesu provinciae Bohemiae...*, t. 2, Drukarnia Akademicka, Praga 1749, 718.
- SEIFERT H., *Die Oper am Wiener Kaiserhof im 17. Jahrhundert*, Hans Schneider, Tutzing 1985.
- SPOHR A., *Concealed Music in Early Modern Diplomatic Ceremonial*, w: *Music and Diplomacy from the Early Modern Era to the Present*, red. R. Ahrendt, M. Ferraguto, D. Mahiet, Palgrave Macmillan, New York 2014, s. 19-44.

- STAUDT J.B., *Ferdinandus Quintus Rex Hispaniae Maurorum Domitor. Drama des Wiener Jesuitenkollegs anlässlich der Befreiung von der Türken 1683*, Denkmäler der Tonkunst in Österreich, 132, red. W. Pass, Akademische Druck- u. Verlagsanstalt, Graz 1981.
- WIERMANN B., *Die Entwicklung vokal-instrumentalen Komponierens im protestantischen Deutschland bis zur Mitte des 17. Jahrhunderts*, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 2005.
- WITTMER M., *Die Musikpflege im Jesuitenorden unter besonderer Berücksichtigung der Länder deutscher Zunge*, Inaugural-Dissertation zur Erlangung der Doktorwürde der Hohen Philosophischen Fakultät der Universität Greifswald, Grimmer Kreis-Zeitung GmbH, Grimmen in Pommern, Greifswald 1934.

MECENAT MUZYCZNY HABSBURGÓW NA JEZUICKIM ŚLĄSKU

S t r e s z c z e n i e

W procesie rozpowszechniania w Europie nowego stylu barokowej muzyki włoskiej istotną rolę odegrał mecenat Habsburgów. Jego historyczne i kulturowe znaczenie spotęgowały związki tej rodziny z Towarzystwem Jezusowym. Bliskie relacje między władzą świecką a elitami duchownymi epoki potrydenckiej stworzyły specyficzny rodzaj symbiozy społecznej, która pozwala na lepsze rozumienie kultury nowożytnej. Zjawisko to można obserwować na obszarach intensywnej konfrontacji konfesyjnej i politycznej, np. takich jak Śląsk, który był przedmiotem zarówno świeckiej i religijnej rekonkwisty. Ważnym jej elementem była muzyka wykonywana przez uczniów jezuickich konwiktów, finansowanych przez Habsburgów. Muzyka służyła jako język reprezentacji społecznej i medium rekonstrukcji tożsamości społeczności lokalnych na poziomach: parafii, miast, księstw, państw i całego imperium. Stymulowany przez Habsburgów i jezuitów mecenat muzyczny nie ograniczał się do pałaców i kościołów; dotyczył także muzyki wykonywanej w przestrzeni publicznej. Muzyka służyła więc potrzebom pragmatycznym i reprezentacyjnym; miała też niemałą wartość artystyczną.

Słowa kluczowe: Jezuici; Habsburgowie; Śląsk; kultura muzyczna; Athanasius Kircher; polityka.